

God bestaat niet en Jezus is zijn zoon

Van dezelfde auteur:

Geloven in een God die niet bestaat

Klaas Hendrikse

**God bestaat niet en
Jezus is zijn zoon**

Nieuw Amsterdam *Uitgevers*

© 2011 Klaas Hendrikse

Alle rechten voorbehouden

Omslagontwerp Bureau Beck

Omslagfoto Mark van den Brink

NUR 700

ISBN 978 90 468 1134 4

www.nieuwamsterdam.nl/klaashendrikse

Inhoud

Voorwoord 7
Over de inhoud 11

1. Van Adam tot Jezus 15

Op reis met Adam & Zoon 21
Babylonische tussenstop 34
 Over mythen 34
 Hoe is JHWH ontstaan? 42
 Genesis 50
Vertrek uit Babel: iets nieuws onder de zon? 60
Van ballingschap naar christendom 69
 Mysteriereligies 70
 Eerst Rome zien... 72

2. Over Jezus 77

Opstanding 83
Geboorte 108
 Paulus 110

3. Van Jezus naar vandaag 137

Secularisatie 143
'Nieuwe religies' 158
Ietsisme 163
Ietsisme-na-de-dood 180

Woorden van dank 199
Noten 201

God bestaat niet en Jezus is zijn zoon.

Aldus sprak Karel Eykman tijdens een studieweek voor theologie-studenten in 1960.* Het werd zijn lijfspreuk. In de afgelopen jaren ben ik zijn uitspraak af en toe tegengekomen uit de pen of mond van anderen. Toen deze in beeld kwam als mogelijke boektitel, heb ik Karel om opheldering gevraagd. Hij heeft me verzekerd dat hem het eerstgeboorterecht toekomt, en dat hij er geen bezwaar tegen heeft dat ik zijn tekst als mijn titel gebruik. Daar ben ik hem zeer erkentelijk voor.

* Karel Eykman (1936) was een aantal jaren jeugdpredikant, stapte de kerk uit, en nam de bijbel mee. Hij werd schrijver van kinderbijbels, schreef teksten voor televisieprogramma's (*Sesamstraat*, *Het Klokhuis*), gedichten en boeken. Onlangs verscheen van zijn hand het boek *Jezus van mens tot mens*.

Voorwoord

Eigenlijk was ik niet van plan om nóg een boek te schrijven. In november 2007 verscheen *Geloven in een God die niet bestaat*, en dat is, als ik het zo mag uitdrukken, niet onopgemerkt gebleven. Dat genoeg was wat mij betreft genoeg.

In de jaren daarna heb ik veel lezingen gegeven. De vraag die bij die gelegenheden veruit het meest gesteld werd, was: ‘En Jezus dan?’ Daar had ik maar één alinea aan gewijd: ‘Om in God te geloven is Jezus niet per se nodig. Het christendom beschouw ik religieus gesproken als een (zij)spoor waar wij als West-Europeanen min of meer toevallig op zijn beland. Dat spoor verloochen ik niet, ik relatieveer het wel. De kerkelijke fixatie op Jezus zie ik als een dwaalspoor, Jezus was zelf niet eens christen. Ik bewonder hem als een van de uitzonderlijke mensen die op zijn manier heeft getoond of geleefd wat God is, zoals anderen dat voor en na hem hebben gedaan en doen.’

Veel vragenstellers gaven aan dat ze dat wel erg summier vonden, en benieuwd waren naar meer. Sommigen lieten weten dat hun ooit is geleerd dat je als christen eigenlijk niet buiten Jezus om over God kunt spreken, en dat ze daar steeds meer moeite mee hebben gekregen.

Geleidelijk aan werd me duidelijk dat ik veel mensen een plezier zou doen door een tweede boek te schrijven. Dat was nog niet genoeg. Om er zelf plezier in te krijgen, zou het een boek moeten worden dat niet alleen over Jezus gaat. Er is over hem al meer geschreven dan een mens in zijn leven kan lezen, en ik had geen zin in het zoveelste boek over Jezus.

De vraag waar ik uiteindelijk mee aan de slag ben gegaan, is: *hoe heeft het vroeger met mensen zó kunnen gaan dat het met Jezus kon gaan zoals het is gegaan, hoe is het gekomen dat het daarna is gegaan zoals het is gegaan, en hoe gaat het nu met ons?* Dan gaat het niet alleen om wat er rond en kort na het jaar nul in Israël is gebeurd, maar om een lang verhaal dat begint bij de eerste mens en eindigt bij – voorlopig – de laatste: jij en ik.

Ik ben gaan lezen en heb een studie gemaakt van mijn eigen vermoedens. Toen werd het ook spannend, want ik vermoedde al dat mijn vermoedens hier en daar afwijken van wat theologisch gangbaar is, en dat vermoeden werd weldra bevestigd. Dat is, ik zeg het er maar bij, voor mij ook voorwaarde om het leuk te vinden. En zo kwam het plezier vanzelf.

Geen ‘vervolg’

Na dit voorwoord zal ik *Geloven in een God die niet bestaat* niet meer noemen en er niet naar verwijzen; ik wil niemand het gevoel geven dat hij deel twee zit te lezen. Voor zover er sprake is van een vervolg, betreft dat alleen de aanleiding, niet de inhoud.

Voor wie schrijf ik?

Als ik me de mensen voor de geest haal die mij hebben aangemoedigd om dit boek te schrijven en probeer hen over één kam te scheeren, dan zie ik iemand die zichzelf niet als ongelovig beschouwt, die probeert zijn eigen weg te zoeken te midden van mensen en stromingen die het met hem eens zijn dat er niet ‘niets’ is. Hij ziet om zich heen dat het christendom niet langer de grootste partij is op de markt van zingeving, maar verdrongen wordt door een veelheid aan zogenoemde ‘nieuwe religies’.

Voor zover hij zelf tot een kerk behoort, heeft hij weet van het onbehaaglijke gevoel dat de kloof tussen de kerk en de wereld om hem heen steeds groter wordt. Hij loopt rond met vragen die in de

kerk niet aan de orde komen omdat ze angstvallig worden ontweken, of omdat ze geacht worden al sinds eeuwen definitief en voor altijd te zijn beantwoord. Lang geleden schijnt er met Jezus iets bijzonders gebeurd te zijn dat ook vandaag nog betekenis kan hebben in iemands leven. Maar niemand kan hem uitleggen hoe en waarom. En als theologen het proberen, gebruiken ze meestal woorden die de zijne niet zijn. Misschien is hij inmiddels kerkverlater, heeft hij de kerkelijke antwoorden achter zich gelaten, en een heleboel onbeantwoorde vragen meegenomen.

Hij bevindt zich in het gezelschap van mensen die zonder kerkelijke achtergrond hun weg zoeken in het leven en in een veelheid van zingevingsaanbod. Zij lopen niet, zoals hij, tegen God en Jezus aan, maar met een grote boog om hen heen. Voor hen is het christendom sowieso geen optie, omdat het een boodschap verkondigt die voor moderne mensen nauwelijks begrijpelijk, laat staan aantrekkelijk is. Zij zijn eerder geneigd te geloven in 'iets' dan in wat in kerken 'God' wordt genoemd.

Zo zie ik de lezer voor me: als een mix van (nog-)christen, ex-christen, ietsist en zoeker. Als ik in de spiegel kijk, zie ik hem ook.

Ik ga proberen mijn eigen vragen te stellen en mijn eigen zoektocht weer te geven. Dat zal de jouwe niet zijn, het is ook niet de bedoeling dat we het eens worden. Ik kan alleen maar hopen dat je mijn vragen herkent, dat ze enigszins aansluiten bij de jouwe, en dat ze je helpen je eigen weg te gaan.

Voor wie niet?

Mensen met een kerkelijke achtergrond die zich thuis voelen bij hun eigen opvattingen over God en Jezus, en die er geen behoefte aan hebben om aan het twijfelen te worden gebracht, kunnen dit boek beter niet lezen. Een tweede categorie (maar ik vermoed een 'overlap') die ik het zou afraden, bestaat uit mensen van wie het gevoel voor humor zo ver afwijkt van het mijne, dat ze zich aan

vrijwel elke pagina zullen storen.* Ga maar iets leukers doen. Dat bespaart jou een hoop ergernis en mij een stapel post.

Hoe schrijf ik?

Het had, zo merkten enkele meelezers op, hier en daar wel wat minder stellig gemogen. Als door mijn schrijfstijl de indruk wordt gewekt dat ik meen te weten hoe het er duizenden of zelfs miljoenen jaren geleden aan toe is gegaan, dan wil je de woorden ‘vermoedelijk’, ‘waarschijnlijk’ en ‘misschien’ er misschien wel bij denken. Ook al heb ik soms een stellig vermoeden, dat blijft – voor zover ik het niet hebben kunnen verifiëren – niet meer dan een vermoeden.

Bronnen, verwijzingen en kaders

Als ik iemand napraat, weet ik niet altijd meer wie. Ik heb, behalve vroegere preken en latere kladblaadjes, nogal wat dertig jaar oude collegeaantekeningen geraadpleegd, die ik voor een deel in het verleden ook nog eens heb bewerkt. Bronnen konden daarom niet altijd even zorgvuldig vermeld worden.

Om het aantal voetnoten te beperken staan verwijzingen naar bijbelteksten, naar Toon Tellegen, en naar ‘technische’ toelichtingen als eindnoten achter in het boek.

Tekstgedeelten die los van het ‘lopende verhaal’ gelezen kunnen worden, zijn in een kader geplaatst.

Eva en Adam

Omdat Eva pas kwam kijken toen Adam al een poosje rondliep, hanteer ik consequent de hij-vorm. Als zij dat niet zo leuk vindt, moet ze eerst pagina 52 (trefwoord ‘sulletje’) maar lezen. Dan gunt ze het hem wel.

* Verschillende mensen lieten me weten dat ze *Geloven in een God die niet bestaat* een humorloos boek vonden.

Over de inhoud

Dit boek begint ongeveer in de tijd waarin religieuze mensen godsdienstig begonnen te worden. Dat is lang geleden. Het eindigt ongeveer als ze de weg terug inslaan en van godsdienstig weer religieus worden. Dat is ongeveer vandaag.

In hoofdstuk 1 neem ik een lange aanloop. Die begint bij Adam, de eerste mens die na zijn geboorte op twee benen heeft gelopen, en eindigt bij Jezus, de eerste mens van wie beweerd wordt dat hij door Gods toedoen ook na zijn dood op twee benen heeft rondgelopen. Omdat die bewering niet één been heeft om op te staan, stel ik eerst de vraag: hoe heeft het kunnen gebeuren dat wat onze vroegste soortgenoten ‘god’ zijn gaan noemen, door hun nageslacht is omgevormd tot een wezen dat het klaarspeelde eenmalig de natuurwetten buiten werking te stellen en de dode Jezus tot leven te wekken?¹

Wat ik in hoofdstuk 2 over Jezus wil zeggen, begint daar, bij zijn zogenaamde ‘opstanding’. Later volgt nog zijn geboorte. Dat is al wat veel van het goede, het zou ook zonder die geboorte kunnen. Opstanding is al genoeg om te laten zien dat de Jezus van het christendom historisch gesproken amper grond onder de voeten heeft. Mythologisch des te meer, maar dat kun je moeilijk ‘grond’ noemen.

In de ogen van sommigen zal Jezus er bekaaid afkomen. Dat is ook mijn bedoeling: niet om iemand iets af te nemen, maar om vragen te stellen bij beelden en opvattingen die voor velen moeilijk te geloven zijn, en op zoek te gaan naar een Jezus die geloofwaardig is zonder dat God geweld wordt aangedaan.

Een van de conclusies van hoofdstuk 2 zal zijn, dat met de eerste Paasjubel – ‘Jezus leeft’ – de dood van God als het ware werd ingeluid. Het heeft vervolgens nog even geduurd, maar het resultaat na twintig eeuwen is dat de monotheïstische God van het christendom is doodverklaard. Dat zegt veel over een kerk die op sterven na dood is, maar weinig of niets over God. Het is natuurlijk maar wat je God noemt, maar als je daar niet te benepen over doet, zie je overal dat God springlevend is.

In hoofdstuk 3 komt ook de lezer aan het woord. Dat wil zeggen: ik kijk rond in de wereld van vandaag en probeer te laten zien wat er gebeurt met wat van het christendom is overgebleven, hoe er binnen en buiten de kerk wordt geloofd, hoe er wordt gezocht en geshopt op de markt van zingeving en spiritualiteit, hoe er andere wegen worden verkend in zogenaamde ‘nieuwe religies’, en wat het betekent dat veel mensen die de kerk hebben verlaten, niet (meer) in God geloven, maar wel geloven dat er ‘iets is’. Bij dat zogenoemde ‘ietsisme’ blijf ik langer stilstaan.

Daarmee is de cirkel min of meer rond. Want als je aan ietsisten vraagt of zij hun ‘iets’ nader kunnen omschrijven, blijven zij het antwoord schuldig. En als je aan de vroege nakomelingen van Adam had gevraagd wat zij onder ‘oertranscendentie’ verstonden, hadden ze het ook niet geweten. Zijn we terug bij het begin? Bij de kern? Met die vraag zou het boek kunnen eindigen.

Maar er blijft een cirkel die nooit rond is. Veel mensen kunnen dan wel leven met ‘ietsisme’, maar kunnen zij er ook mee sterven? Anders gevraagd: is er ook ‘iets’ na de dood? Ook voor veel (ex-)christenen is die cirkel nog niet, of niet meer, rond. Als je niet meer kunt geloven dat je eens zult ‘opstaan als Jezus’, als de God die eeuwenlang garant heeft gestaan voor een hiernamaals zélf dood is, wat blijft dan over van een misschien ooit gekoesterde verwachting van een ‘leven na de dood’? En hoe vind je als gelovige je weg tussen opstanding, reïncarnatie en ‘eindeloos be-

wustzijn'? En wat betekent de bijbel op die weg?

Veel vragen, weinig antwoorden. Misschien kan Adam helpen. Wat zou hij ervan gevonden hebben? Aan het einde van het boek zoeken we hem nog een keer op, en lopen we samen met zijn zoon Hein op naar vandaag. En misschien nog verder.

I

Van Adam tot Jezus

*Wat geweest is, dat zal er zijn, en wat gedaan is,
dat zal gedaan worden;
er is niets nieuws onder de zon.²*

In den beginne was de zon. Dat moet wel, want zonder de zon is er geen leven mogelijk. Van hoe het daarna precies is gegaan, is inmiddels veel bekend en nog veel onbekend. Ik wil daarom beginnen waar ons voorstellingsvermogen begint: niet bij een ‘schepping’ of oerknal, maar op het moment dat Adam, de eerste mens, op twee benen ging lopen.

Adam en zijn nazaten hadden al snel door dat hun leven afhankelijk was van de zon. We lopen straks met hen mee en zien hoe zij in aanraking kwamen met wat zij goden gingen noemen, en hoe zij zich die voorstelden.

Aan de eigenschappen van goden is af te lezen hoe mensen leven en denken. Die denken vaak aan eten en drinken. Adam en zijn kinderen moesten hun eigen kostje bij elkaar scharrelen en waren afhankelijk van wat de natuur opbracht. Daarom is het begonnen met natuurgoden. Dat waren, in termen van later, ‘lagere goden’. De allerhoogste was onbetwistbaar de zon.

In den beginne was er ook vrede. Waarschijnlijk is Adam, toen hij nog in zijn eentje was, de enige geweest die daar ooit van heeft kunnen genieten. Paradijsverhalen getuigen ervan dat het al fout gaat als er twee mensen zijn.

Naarmate er meer mensen kwamen, breidden de samenlevingsverbanden zich uit van familie naar stam naar volk. Mensen waren